

Keien van justitie Taxandriamuseum

Wie de gerechtskelder van het museum betreedt, treft in de vitrine links bij de ingang twee merkwaardige stenen die met een ketting aan elkaar verbonden zijn: de keien van justitie van de stad Turnhout. Van dit merkwaardige voorwerp van de rechtsgeschiedenis uit het ancien régime zijn maar enkele voorbeelden bewaard in de Nederlanden.

Rechtspraak in het ancien régime

De strafrechtspraak kende vóór de 18de eeuw een andere functie. Om de maatschappij te vrijwaren van criminele activiteiten werd, zeker in de middeleeuwen, een heel ander soort van straffen uitgesproken dan nu gebruikelijk is. Om de mensen te waarschuwen voor gevaarlijke individuen ging men over tot het brandmerken en mutileren om recidive te voorkomen. Om iemand uit de maatschappij te verwijderen werd deze verbannen of op strafbedevaart gestuurd.

Voor allerlei kleinere misdrijven sprak men straffen uit waarbij de daders te schande werden gesteld. Het bekendste voorbeeld hiervan is de schandpaal. Deze straffen hadden de publieke vernedering tot doel en pasten zeer goed in het luguber vermaak van de middeleeuwer. Een massa volk was bij de uitvoering aanwezig. De idee die aan de verbreiding van deze bestraffing bijzonder heeft meegewerkt, is de canoniek-rechterlijke opvatting van schuld en boete, van schuldbelijdenis en berouw, van publieke vernedering en geloof in de heilzame kastijding. Het dragen van de stenen behoort tot deze schandstraffen.

Strafstenen

Het dragen van strafstenen komt in West-Europa voor vanaf de 12de eeuw. Aanvankelijk werd deze straf opgelegd aan personen die hun boete niet konden betalen. Wellicht dient de oorsprong hiervan gezocht in de opvatting dat wie niet in staat was te betalen hiervoor een arbeidsprestatie moest leveren.

De veroordeelde moest met twee zware stenen die met een ketting aan elkaar waren verbonden, een tocht afleggen tussen de menigte, meestal van de kerk naar een stadspoort en naar het stadhuis. In Turnhout wogen de stenen samen ca. 16 kg. Lang heeft men gedacht dat na verloop van tijd het dragen van stenen alleen nog maar werd toegepast op kijvende vrouwen of 'dames' die elkaar valse beschuldigingen naar het hoofd slingerden. Ondertussen is duidelijk dat ook mannen tot deze straf veroordeeld werden.

De keien van justitie in het Taxandriamuseum

In Turnhout vermeldt de stadskeure, geschreven in 1550, tweemaal een verwijzing naar de stenen. Een man of vrouw die onbetamelijke woorden sprak, moest buiten een correctie door de schout en de schepenen, de steen dragen rondom het kerkhof. Visverkopers die op de vismarkt ruziemaakten of vochten, moesten op een zondag tussen twee dienaren achter de processie gaan tot het vryheydhuys (het stadhuis). De rekening van de rentmeester van 1567-'69 vermeldt de aankoop van twee stenen met keten die 'kwaaddoeners' om de hals moesten dragen.

Hoe de straf verliep, kan afgeleid worden uit twee processen uit het begin van de 17de eeuw. In 1615 kreeg Anneke van Goirle - wanneer ze haar schulden ging innen bij Elias Reynen en zijn echtgenote - scheldpartijen en bedreigingen naar het hoofd geslingerd. Na herhaling van de feiten wendde ze zich tot de rechtbank en vroeg de volgende straf. De vrouw van Elias moest op de eerste zondag na de uitspraak blootshoofd en barrevoets met de keien om de hals tussen twee dienders in de processie gaan met een kaars van een half pond in de hand. Ze moest vervolgens, geknield voor het H. Sacrament, de hoogmis bijwonen en de kaars offeren. Daarna moest ze zich, nog steeds met keien en kaars, naar de *heeren cameran* in het stadhuis begeven. De deuren moesten geopend blijven. In aanwezigheid van Anneke van Goirle en haar kinderen moest ze op haar knieën met gevouwen handen aan God, aan de justitie en aan Anneke en haar familie in het openbaar vergiffenis vragen. Ze moest verklaren dat ze Anneke valselijk had belogen en dat ze van haar alleen maar goeds kon vertellen. Daarnaast moest ze nog een boete betalen van 50 Rijnse gulden, te gebruiken voor het herstel van de Sint-Pieterskerk. Een gelijkaardige bestraffing werd nog vermeld in 1623.

Tot wanneer men deze straf toepaste, is niet duidelijk. In Turnhout werd de straf nog uitgesproken in de 17de eeuw, in Aarlen zelfs tot in het begin van de 18de eeuw.

Tekst: Guido Landuyt

Foto: Bram Luyts

Turnhoutse Route voor Archief en Musea

Gegevens :

Gewicht keien: 7 en 8,5 kg
Materiaal keien: porfier (zandsteen)
Verbonden met een ketting van 7 ijzeren schakels
Lengte ketting: 43 cm

Inventaris :

Taxandriamuseum - TRAM 41 - Begijnenstraat 28 , B-2300 Turnhout

Literatuur :

J. Vanoudenhoven, *Rechtelijke en administratieve ambtenaren in de heerlijkheid Mechelen*, Leuven, 1970, p. 87-88.
E. Van Autenboer, *De keien van justitie van Turnhout*, in *Taxandria*, 1987, LIX, p. 53- 59.
P. De Win, *Strafstenen Turnhout 1567-69 (?)*, in : *Stad in Vlaanderen*, Brussel, 1991, p. 338

Het object van de maand is een initiatief van TRAM 41. De objectfiche van dit of van een ander object kan steeds geraadpleegd worden op onze website (www.tram41.be, doorklikken naar Object van de Maand) Op deze website vindt u ook meer informatie over TRAM 41 en zijn verschillende componenten.

Contact: TRAM 41, Stadhuis / Erfgoedhuis, Grote Markt 1, 2300 Turnhout

Tel: +32 14 44 33 98 • tram41@turnhout.be • www.tram41.be

v.u.: Francis Stijnen, Tielendijk 53, 2300 Turnhout, 014 44 33 11

